Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Inakosti v slovenskej poézii

Intersekcionálne hlasy
medzi jazykmi a hranicami

štvrtok, 5. novembra 2026

Dúbravská cesta 9, Bratislava

Inakosti v slovenskej poézii

Vedecký seminár *Inakosti v slovenskej poézii. Intersekcionálne hlasy medzi jazykmi a hranicami* sa uskutočnil vo štvrtok 5. novembra 2026 v Ústave slovenskej literatúry SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9 v Bratislave.

Abstrakty:

Medzi telom a textom: poetika Cudzinečnosti Anny Siedykh

Zuzana Balenčin Cunderová
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Prešovskej univerzity v Prešove

Príspevok sa zaoberá poetikou básnickej zbierky Cudzinečnosť (FACE, 2024) ukrajinsko-slovenskej poetky Anny Siedykh z perspektívy intersekcionálnej pozície lyrickej subjektky. Príspevok vychádza z toho, že skúsenosť subjektky je v zbierke neštandardne konštruovaná prostredníctvom viacerých identít, ktoré vznikajú na priesečníku viacerých pozícií a skúseností – predovšetkým jazykovej a kultúrnej dvojdomosti, ktorá sa v zbierke prejavuje paralelnou prítomnosťou ukrajinčiny a slovenčiny v podobe jazykových variácií, ako aj hľadaním odpovedí na definíciu pojmu domov a proces adaptácie v novom priestore. Dôležitou súčasťou knihy sa stávajú implementované skúsenosti vojny a narušenia kontinuity vlastného priestoru a pamäti. Dané roviny pritom nevytvárajú iba súbor tematických vrstiev, ale podieľajú sa na utváraní špecifického medzipriestoru, v ktorom sa subjektka nachádza a prostredníctvom ktorého zároveň konštituuje vlastnú identitu.
Koncept medzipriestoru, vychádzajúci z uvažovania Homiho K. Bhabhu o „in-between“ a „Third Space“, predstavuje východisko pre sledovanie toho, ako sa intersekcionálna pozícia zapisuje do poetiky. Konferenčný príspevok na zbierke A. Siedykh demonštruje jednu z jej konkrétnych poetických podôb: medzipriestor sa tu artikuluje ako spôsob vpisovania tela do básnického textu. Daný proces zapadá do širšie formulovaného konceptu écriture féminine Hélène Cixous a sleduje, ako sa telo subjektky premieta do jazyka, formy a básnického hlasu. Pozornosť výskumu sa presúva od otázky, čo intersekcionálna pozícia v básnickom texte tematizuje, k analýze toho, ako sa identifikovaný spôsob písania konkrétne realizuje v zbierke a aké významové funkcie v jej poetike plní.

Od strachu k panike. Irónia a postirónia v poézii Petra Macsovszkého

Šimon Čižmár
Ústav slovenskej literatúry, SAV, v. v. i.

Peter Macsovszky predstavuje v slovenskej poézii prípad inakosti, ktorá sa nespája s marginalitou. Je bilingválnym slovensko-maďarským autorom, dlhodobo žije mimo územia Slovenska, publikoval pod fiktívnou ženskou identitou Petra Malúchová. Do literárnej prevádzky vstúpil v polovici 90. rokov s poetikou, ktorá bola v dobovom kontexte výrazne cudzia. Napriek marginalizačnému potenciálu týchto daností či jednotlivých aktov sa P. Macsovszkému podarilo preniknúť do kánonu, stať sa „kľúčovým autorom tendencie" (Šrank 2013: 382), ktorej anestetická poetika dodnes výrazne ovplyvňuje podobu súčasnej slovenskej poézie. Príspevok sa preto nebude snažiť čítať inakosť ako biografickú danosť, ale skôr ako textovú stratégiu. Východiskom je sterilná poetika debutu Strach z utópie (1994), v ktorej sa jazyk mení na sústavu apropriovaných diskurzov. Príspevok sa pýta, či ide o spolupáchateľskú kritiku, ktorá preberané diskurzy podkopáva zvnútra (Hutcheon), alebo o pastiš, ióniu bez normy, ktorá by jej umožnila kritizovať (Jameson). Druhým pólom je zbierka Santa Panica (2014). Príspevok skúma, či sa v nej funkcia irónie preorientúva: slúži ironický register naďalej ako dištanc, alebo sa stáva nástrojom riskantnejšej, adresnejšej výpovede, akú opisujú teórie postirónie a novej úprimnosti (new sincerity) (Konstantinou, Kelly)? Príspevok tak sleduje, či a ako sa pri pretrvávajúcom experimentálnom repertoári mení pragmatika inakosti: či smeruje od inakosti ako odstupu k inakosti ako vystaveniu sa. Zároveň overuje použiteľnosť teórií po postmoderne na autora, ktorého recepcia tradične číta ako verne pokračujúceho vo vlastnej autorskej poetike z 90. rokov 20. storočia založenej na experimentálnych postupoch a textových hrách.

Sebamarginalizácia autorstva a depoetizácia básne ako pokus o invenčnosť. Grochove viety (2021) ako textová a pragmatická performancia

Ján Gavura
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Prešovskej univerzity v Prešove

Básnická „tetralógia“ E. J. Grocha viety (2021) vyvolala v čase vydávania jednotlivých častí (2018 – 2021) rozporuplné reakcie literárnej kritiky, ktorá oprávnene konštatovala absenciu estetiky a základných literárnych komponentov slovesného umenia, vyprázdnenosť a nahrádzanie zaužívaných umeleckých postupov prvkami neumeleckej literatúry (Štrasser, Nádaskay 2018, Šafranová 2019, Šrank 2019, Juhásová 2019 a 2022). V čase zvýšeného úsilia o umeleckú a spoločenskú inkluzívnosť sa Grochova tvorba uberá iným smerom a zbavuje svoj prejav väčšiny identifikačných znakov: autorstva, pohlavia a tela (androgýnnosť a beztelesnosť); na iných úrovniach tiež estetickej funkcie a s ňou spojenej obraznosti, veršovosti a ďalších elementárnych prvkov poézie. Ako kľúčové sa v tejto súvislosti javí autorovo vyzdvihnutie spirituálnej skúsenosti, v ktorej beztelesnosť vylučuje osobu človeka zo spoločenských vzťahov, ako sú politikum, etnicita, ako aj rod, sexualita či dokonca náboženstvo. Autorstvo špecifickým spôsobom absentuje (analogicky k Barthesovej „smrti autora“) a nahrádza sa médiom zaznamenávajúcim dianie.

Grochovo extrémne gesto naráža na viacero inherentných protirečení a prekážok. Po fyzikálnej stránke je nevyhnutné o nemateriálnych javoch komunikovať a informovať materiálne, pričom osobitným spôsobom sa aktivizuje „formát hlasu“ (neviditeľná, a predsa jestvujúca forma komunikácie). Iné druhy protirečení a apórií sprevádzajú vydávanie jednotlivých častí a ich súborné publikovanie, ktoré odhaľujú kalkulovanosť efektu a nedôslednosť (či neudržateľnosť?) tvorby, postavenej na marginalizovaní autorstva (ako funkcie aj ako osoby) a depoetizácii, ako ju analyzovali už R. Jakobson (Poetická funkce) či H. Bremond (Čistá poesie).

Vydanie knihy viety nastoľuje otázku, komu je určená textová performancia, v ktorej sa základný pohyb odohráva medzi podvedomím

človeka a nadosobnou duchovnou transcendenciou. Je inakosť a protipohyb voči spoločenskej inkluzivite a voči úsiliu o širokú akceptovateľnosť minorít vytvorením ďalšej minority alebo reakciou na tieto tendencie? Bolo by gesto takejto podhodnotenej tvorby akceptované, ak by ju nepredložil známy a kánonický autor?

Mon cher ami, où es-tu? Queer láska a autocenzúra v poézii Thea H. Florina

Ivana Hostová
Ústav slovenskej literatúry, SAV, v. v. i.

Príspevok sa zaoberá queer dimenziou poézie Thea H. Florina (1908–1973), básnika, novinára a diplomata. Florin patril k autorom, ktorých literárna a osobná dráha sa formovala naprieč viacerými kultúrnymi priestormi. Dlhšie obdobia strávil v Srbsku, Paríži, Londýne a Spojených štátoch. Významným intertextovým bodom jeho tvorby bol Walt Whitman, ktorému venoval báseň Spev o Waltovi Whitmanovi (1947). Amerického básnika, ktorého tvorba zahŕňa aj básne artikulujúce erotickú a afektívnu túžbu medzi mužmi, Florin vo Speve o Waltovi Whitmanovi priamo oslovuje, identifikuje sa s ním a zdôrazňuje jeho telesnosť, mužnosť a citovosť.
Ťažiskom príspevku bude dosiaľ nepublikovaný archívny materiál, predovšetkým viacero textových variantov básne Mon cher ami, où es-tu?. Rukopisné a strojopisné verzie zachytávajú proces výrazného prepisovania rodovej identity objektu erotickej túžby: mužské označenia a gramatické tvary sú nahrádzané ženskými, pričom v texte zostávajú stopy pôvodného mužského adresáta vrátane francúzskeho oslovenia mon cher ami. Textová genéza básne tak umožňuje sledovať, ako sa queer túžba stáva v procese revízie menej čitateľnou a ako sa erotický vzťah postupne heterosexualizuje. Príspevok zasadí tento proces do Florinovej biografie a historického kontextu: jeho dlhodobých pobytov mimo Československa, návratu po druhej svetovej vojne, politickej perzekúcie a väznenia po komunistickom prevrate, ako aj prostredia, v ktorom bola neheterosexuálna identita vytláčaná z verejnej sféry. Na tomto pozadí bude uvažovať o autocenzúre ako o možnej textovej stratégii regulácie

queer adresátstva a o archívnom variante ako priestore, v ktorom možno rekonštruovať inak potlačenú podobu básnickej intimity.

Prosopopeia: propůjčování hlasu jiným ve slovenské a české poezii
Josef Hrdlička
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

V roce 2025 vydala Marie Iljašenko sbírku Zvířata přicházejí do města, v níž je většina básní stylizována jako promluva nejrůznějších živočichů. Sbírka měla různorodé ohlasy, které se soustředily právě na tuto figuru, kterou tradiční rétorika zná pod termínem prosopopeia. Fenomenologicky laděná námitka může znít, že zvířata nemluví a nemohou mluvit lidskou řečí (problematické výjimky ponechávám stranou, protože o ně v pojednávaných textech nejde) ani přímo ani v nějaké jednoduché analogii a že tedy jde pouze o projekci lidských představ pod zvířecí maskou. Podrobnější analýza ukáže, že prosopopeia v podobných případech není zdaleka tak jednoduchá a že otevírá celou řadu různých poloh, které je třeba hodnotit také z rétorického hlediska. V příspěvku se krátce zastavím u konceptuálního pole a různých pojetí prosopopeie (klíčovou je tu studie M. Riffaterra (1985), který navazuje na Paula de Mana) a dále se pokusím popsat škálu, v níž je figura v současné době používána. Zaměřím se na básně Veroniky Dianiškové (Zmena skupenstva, 2023) a Evy Luky (Nekromantik, 2025) a zmíněnou sbírku Marie Iljašenko. Celou problematiku se na závěr pokusím zasadit do kontextu současné environmentální poezie.

„Ale mám aj inakšie problémy a inakší vkus“. Nad básněmi prozaiků Rudolfa Slobody a Vincenta Šikuly.
Michal Jareš
Ústav pro českou literaturu AV ČR

Rudolf Sloboda i Vincent Šikula jsou v kontextu slovenské literatury běžně chápaní jako bytostní prozaici. Jejich básnická tvorba není v intencích juvenilního debutu, jak to už řady prozaiků bývá zvykem, ale součástí jejich už vlastně dospělého díla – Slobodova jediná básnická sbírka Večerná otázka vtákovi vychází až v roce 1977 (tedy

mezi prozaickými knihami Hlboký mier, Hudba a Vernosť), Šikulovy sbírky Z domu na kopci, Zo zanedbanej záhrady, Bubeník september a Za odchodom orgovánu jsou datovány lety 1983 až 2003. Jsou v mnohém „jiné“ než dobově vycházející sbírky? Znamená Slobodova sbírka nepřímou polemiku s dobovou angažovanou poezií svou „absenciou sociálneho a ideologického postoja“? (B. Hochel) A můžeme i po čtyřech vydaných sbírkách souhlasit s tím, že o básníku Šikulovi nás „omnoho presvedčivejšie presvedčia jeho próza ako jeho básne“? (M. Hamada) Zajímá nás vlastně to, zda je zde naznačená dualita próza / poezie nějakou podobou jinakosti a zda v obou případech možná nakonec nesouhlasíme s tím, co navrhuje už kolem roku 1440 Mikuláš Kusánský ve své práci Vědění o nevědění I: „Jinakost není totiž nic jiného než proměnlivost“. Anebo ji lze nakonec číst i v hegelovské parafrázi: „Pokud se próza a jinakost poezie smířily, mají individua to, co nazýváme štěstí. Šťastným nazýváme totiž toho, který je sám se sebou v harmonii.“ Přičemž to nejhlavnější, tedy zda jsou Sloboda i Šikula ve své proměnlivosti smíření a šťastní, si nechme na samotný příspěvek.

Ó, mire manuša: Poézia Dezidera Bangu v období socializmu

Martin Pavlov
Ústav slovenskej literatúry, SAV, v. v. i.

Tvorba Dezidera Bangu z obdobia socializmu predstavuje osobitý prípad reflexie rómskej kultúrnej skúsenosti v slovenskej poézii druhej polovice 20. storočia. Banga, ktorý publikoval v slovenčine, vniesol do poézie nielen novú sociálnu skúsenosť, ale aj osobitý spôsob vnímania a básnického stvárňovania sveta. Vychádzal z rómskej folklórnej tradície, ktorú pretváral prostredníctvom výraznej obraznosti a rytmiky rómskej piesne, pričom tematizoval aj kolektívnu pamäť a historické skúsenosti svojho spoločenstva. V kontexte socialistickej kultúrnej politiky asimilácie menšín a obmedzených možností verejnej reprezentácie rómskej identity sa otvára otázka, ako sa táto kultúrna skúsenosť premietala do básnického jazyka a utvárania lyrického hlasu. Príspevok sa zameria na napätie medzi estetickou novosťou Bangovej tvorby a spôsobmi, akými reprezentuje rómske spoločenstvo.

Konfrontáciou vybraných básní s dobovou kritickou recepciou sa preskúma, ako kritici prijímali jeho osobitý básnický výraz a ako hodnotili štylizáciu básnika do pozície hovorcu či „žalmistu“ Rómov. Kým niektoré recenzie zdôrazňovali originalitu Bangovho básnického výrazu, výhrady voči jeho špecifickej „sociálnej angažovanosti“ – obzvlášť v zbierke Rozhovory s nocou (1970) – nabádajú k otázke, či a ako sa predstavy o lyrickej autonómii a estetickej hodnote podieľali na vymedzovaní hraníc toho, čo je pre dominantnú literatúru ešte prijateľné. Pozornosť bude preto sústredená na vzťah medzi individuálnym lyrickým subjektom a hlasom spoločenstva, ako aj na adresátstvo básní. Cieľom je tiež preskúmať, ako dobová kritika spoluutvárala možnosti a podmienky uznania menšinového hlasu v slovenskej literatúre.

Slovenská translingvální poezie v komparativní perspektivě
Anton Romanenko
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Translingvální literatura (tj. literatura psaná v jazyce, který pro autora není prvním nebo mateřským jazykem) se dnes stává stále viditelnějším jevem, a to jak díky svému šíření napříč evropskými jazyky a literaturami, tak díky rostoucí akademické reflexi tvorby translingválních autorek a autorů. Ve svém příspěvku se zaměřím na analýzu tvorby slovenských translingválních básníků v komparatistické perspektivě. Vycházím z představy, že translingvální praxe zahrnuje jak básníky, kteří pocházejí z exogenního (vnějšího) jazykového prostředí (významným příkladem je zde bilingvní sbírka Anny Siedykh Cudzinečnosť), tak autory, kteří naopak opouštějí slovenský jazyk (endogenní prostředí), aby přijali nový literární jazyk (například Richard Kramár nebo řada dalších básníků a básnířek píšících v češtině). Tuto dualitu lze popsat prostřednictvím pojmu „literární pole“ Pierra Bourdieua. Umožňuje totiž nahlížet na autory, kteří z daného jazyka odcházejí nebo do něj přicházejí, jako na propojenou skupinu, jejíž translingvalita, ať už exogenní, nebo endogenní, souvisí se slovenským kontextem. Příspěvek dále naznačuje teoretické způsoby, jakými lze o takových autorech hovořit, a popisuje nuance jejich působení

v nových literárních kontextech. Zatímco v českém kontextu můžeme pozorovat určitou tradici slovensko-českých básníků a básnířek (mj. Wanda Heinrichová, Martina Blažeková, Lucia L. Fišerová, Aleš Kauer, Kamila Schewczuková), ve slovenském kontextu nacházíme básníky přicházející z jiných jazyků než z češtiny. Slovensko zároveň patří mezi země, v jejichž literaturách působí básníci s ukrajinským zázemím, podobně jako Česko (Iryna Zahladko), Polsko (Ivan Davydenko) nebo Spojené státy (Ilya Kaminsky). V závěru příspěvku problematizuji nevyváženost translingválních vztahů jako základní rys současných translingválních jevů v mezinárodním prostředí.

Kaligramy slovenských básnikov žijúcich v Maďarsku

Jaroslav Šrank
Katedra slovenského jazyka, literatúry a didaktiky,
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Na konci 20. storočia sa v tvorbe viacerých básnikov príslušníkov slovenskej menšiny v Maďarsku aktivoval žáner kaligramu. Návratne ho využívali autori ako Alexander Kormoš, Gregor Papuček, Imrich Fuhl a iní v tvorbe publikovanej v zborníkoch, samostatných zbierkach aj výberoch vydaných v Maďarsku, ako aj na Slovensku. V porovnaní s výskytom kaligramov v materskej literatúre v rovnakom období je to oveľa viac realizácií. Nadobúdajú pestré formy, sú nositeľmi rôznych výpovedných modalít a viažu sa na špecifický okruh tém, medzi ktorými vyniká situácia príslušníka národnostnej menšiny v dvojakom vyčlenení (voči väčšinovej aj voči materskej spoločnosti, kultúre apod.). Ide o relevantné tvorivé snahy, ktoré dosiaľ zostávali na okraji tunajšieho odborného záujmu vo všeobecnosti, ako aj v rámci výskumov optickej poézie. Okrem pozornosti venovanej formalizovaniu etnickej inakosti textovo-grafickými prostriedkami sa príspevok zameria aj na metaliterárny diskurz sprevádzajúci tieto texty, zvlášť pokiaľ ide o reakcie na kaligramy I. Fuhla vznikajúce paralelne v slovenskom aj maďarskom jazyku.

Podoby rómskej ženskej identity v poézii Kataríny Patočkovej a Daniely Hivešovej-Šilanovej

Lucia Turi Nagyová
Ústav slovenskej literatúry, SAV, v. v. i.

Príspevok sa zameriava na podoby rómskej ženskej identity v poézii Kataríny Patočkovej a Daniely Hivešovej-Šilanovej. Východiskom je chápanie identity ako dynamického procesu, ktorý sa utvára a významovo premieňa prostredníctvom básnického jazyka. Východiskom je predpoklad, že básnické texty nepredstavujú jednotný obraz rómskej ženskosti, ale otvárajú priestor pre rôzne spôsoby jej zobrazovania a prehodnocovania kultúrne ustálených predstáv. Pozornosť sa sústredí na spôsoby, akými sa skúsenosť etnickej a rodovej marginality premieta do konštruovania lyrického subjektu a jeho vzťahu k individuálnej i kolektívnej identite. Osobitná pozornosť bude venovaná sebapomenovaniu, metaforike, jazykovým registrom a adresátstvu ako prostriedkom, ktorými básnický text vyjadruje a zároveň významovo formuje skúsenosť príslušnosti, odlišnosti a spoločenského vymedzovania. Intersekcionálne čítanie umožní sledovať, ako sa vzájomné pôsobenie etnicity, rodu a sociálneho postavenia premieta do poetiky a konštrukcie lyrického hlasu. Dôležitou interpretačnou otázkou bude, akým spôsobom lyrický subjekt vstupuje do vzťahu s kultúrne podmienenými predstavami o rómskej ženskosti, či ich potvrdzuje, problematizuje alebo pretvára. Cieľom príspevku je ukázať, ako sa etnická a rodová inakosť stáva súčasťou estetickej výstavby básnického textu a ako sa možnosti vyjadrenia týchto skúseností spájajú s otázkami čitateľnosti a literárnej legitimity v slovenskom literárnom priestore.

PROGRAM

9.30 – otvorenie seminára

1. blok – 9.40 – 10.45

Josef Hrdlička *(Filozofická fakulta Univerzity Karlovy):*
Prosopopeia: propůjčování hlasu jiným ve slovenské a české poezii
Anton Romanenko *(Filozofická fakulta Univerzity Karlovy):*
Slovenská translingvální poezie v komparativní perspektivě
Zuzana Balenčin Cundráková *(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Prešovskej univerzity v Prešove):*
Medzi telom a textom: poetika Cudzinečnosti Anny Siedykh

2. blok – 11.00 – 12.05

Ivana Hostová *(Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.):*
Mon cher ami, où es-tu? Queer láska a autocenzúra v poézii Thea H. Florina
Martin Pavlov *(Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.):*
Ó, mire manuša: Poézia Dezidera Bangu v období socializmu
Lucia Turi Nagyová *(Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.):*
Podoby rómskej ženskej identity v poézii Kataríny Patočkovej a Daniely Hivešovej-Šilanovej

Obed – 12.05 – 13.15

3. blok – 13.15 – 14.30

Michal Jareš *(Ústav pro českou literaturu AV ČR):*
„Ale mám aj inakšie problémy a inakší vkus“. Nad básněmi prozaiků Rudolfa Slobody a Vincenta Šikuly.
Ján Gavura *(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Prešovskej univerzity v Prešove):*
Sebamarginalizácia autorstva a depoetizácia básne ako pokus o invenčnosť. Grochove viety (2021) ako textová a pragmatická performancia
Šimon Čižmár *(Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.):*
Od strachu k panike. Irónia a postirónia v poézii Petra Macsovszkého
Jaroslav Šrank *(Katedra slovenského jazyka, literatúry a didaktiky, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave):*
Kaligramy slovenských básnikov žijúcich v Maďarsku